

Ключові напрямки вдосконалення методики тактико-спеціальної підготовки у контексті актуальності вивчення тактики в умовах збройної агресії рф

Слонь Андрій Георгійович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.03.2025	Освіта/Педагогіка	355.58:378.147

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15264739>

Анотація. Стаття присвячена аналітичному осмисленню стратегічних орієнтирів удосконалення методики тактико-спеціальної підготовки в умовах повномасштабної збройної агресії рф проти України. Акцент зроблено на необхідності переосмислення тактики як не лише технічної, а й когнітивної, моральної та педагогічної категорії, яка в умовах війни набуває онтологічного статусу – як форми мислення, виживання та організованого спротиву. У роботі здійснено ретроспективний аналіз еволюції вітчизняних підходів до тактичної підготовки – від уніфікованих радянських моделей до сучасних спроб гнучкої адаптації навчального процесу до бойових реалій. Обґрунтовано, що збройна агресія рф стала каталізатором для трансформації навчальної методики, надавши імпульс інтеграції бойового досвіду, розвитку сценарно-кейсових форм навчання та впровадження рефлексивного мислення в освітній процес.

Окрему увагу приділено порівняльному аналізу моделей тактичної підготовки у США, Великій Британії, Фінляндії, Польщі та Ізраїлі. Визначено ті елементи зарубіжного досвіду, які можуть бути органічно інтегровані в українську систему, з урахуванням її ресурсних, культурних і безпекових особливостей. Аргументовано доцільність формування міждисциплінарної освітньої моделі, що поєднує тактичну, психологічну, інженерну, медичну та інформаційну підготовку, а також впровадження технологічно підтриманого середовища навчання – із використанням симуляцій, віртуальної та доповненої реальності.

У статті запропоновано концептуальне бачення методики нового покоління: такої, що ґрунтується на рефлексії, автономії, моральній відповідальності та когнітивній гнучкості. Висновується, що модернізація методики тактико-спеціальної підготовки має відбуватись як послідовна інтелектуальна реформа – від зміни педагогічного мислення до інституційного переоснащення. Сформульовані в роботі положення можуть бути використані для розробки освітніх програм, стратегічних документів безпекового сектору та нормативних засад післявоєнної відбудови системи військової освіти України.

Ключові слова: тактико-спеціальна підготовка, методика навчання, бойовий досвід, автономія дії, цифрова симуляція, стратегія оборони, військова освіта.

Key areas of improvement of the methodology of tactical and special training in the context of the relevance of studying tactics in conditions of armed aggression of the russian federation

Abstract. The article offers an analytical reflection on the strategic guidelines for improving the methodology of tactical-special training in the context of the full-scale armed aggression of the russian federation against Ukraine. Particular emphasis is placed on the need to reconceptualize tactics not merely as a technical category but as a cognitive, moral, and pedagogical phenomenon that, under wartime conditions, acquires an ontological status – as a form of thinking, survival, and organized resistance. The study presents a retrospective analysis of the evolution of domestic approaches to

¹ НА СБ України, <https://orcid.org/0009-0005-3402-833X>.

tactical training – from the standardized Soviet models to contemporary attempts at flexible adaptation of the educational process to the realities of combat. It is argued that the Russian aggression served as a catalyst for transforming training methodology by accelerating the integration of combat experience, developing scenario- and case-based forms of instruction, and embedding reflexive thinking within the learning process.

A separate section is devoted to a comparative analysis of tactical training models in the United States, the United Kingdom, Finland, Poland, and Israel. The study identifies elements of foreign experience that may be organically integrated into the Ukrainian system, considering its resource, cultural, and security-specific features. The article substantiates the need to build an interdisciplinary educational model that synthesizes tactical, psychological, engineering, medical, and information training components, as well as to implement a technologically enhanced learning environment through simulations, virtual, and augmented reality.

The article proposes a conceptual vision of a next-generation methodology grounded in reflection, autonomy, moral responsibility, and cognitive flexibility. It concludes that modernizing tactical-special training should proceed as a consistent intellectual reform – from transforming pedagogical thinking to reconfiguring institutional frameworks. The findings can be applied in the development of educational programs, strategic documents in the security sector, and regulatory foundations for the post-war recovery of Ukraine's military education system.

Keywords: tactical-special training, instructional methodology, combat experience, autonomy of action, digital simulation, defense strategy, military education.

Вступ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України радикально змінила не лише оперативну логіку воєнних дій, а й смислову архітектуру військової освіти загалом. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема методики тактико-спеціальної підготовки, яка з формальної складової навчального процесу перетворюється на життєво важливу основу бойової ефективності, стійкості та суб'єктності особового складу. Війна як феномен високої невизначеності, асиметричності й морального напруження змушує переосмислювати підходи до тактики не як набору технічних дій, а як форми мислення, етичної позиції та здатності до автономного ухвалення рішень у граничних умовах.

У сучасній науковій літературі проблема тактико-спеціальної підготовки висвітлюється з різних перспектив. Так, у дослідженні В. М. Монастирського проаналізовано педагогічні умови формування професійних навичок правоохоронців у межах навчального процесу в закладах МВС, що стало одним із перших кроків у напрямі систематизації методики тактичного навчання [1]. Розробки С. І. Дякова стосуються методичних засад підготовки офіцерів інженерних військ, з особливим акцентом на практичні елементи бойової взаємодії [2]. У свою чергу, О. Г. Комісаров детально окреслює структуру предмета тактико-спеціальної підготовки та її завдання в сучасних умовах [3], що дозволяє простежити еволюцію навчального змісту. Практичні аспекти реалізації тактичної освіти розкрито у працях І. Лопаткіна і Я. Кіца, де аналізуються особливості проведення комплексних занять у вищих із специфічними умовами навчання [4].

Разом із тим, значна частина наявних досліджень не охоплює тієї глибини й комплексності, які вимагаються сьогодні – в умовах широкомасштабної війни, трансформації бойового ландшафту, появи нових типів загроз і зміни ментальної моделі командира. Недостатньо осмисленими залишаються питання формування тактичної суб'єктності, морально-психологічної підготовки до дій в умовах невизначеності, впливу цифровізації на дидактичні методи, а також адаптації європейського та ізраїльського досвіду до українського контексту. Відсутність цілісної стратегії інтеграції бойового досвіду в методику навчання, фрагментарність спроб технологічної модернізації, а також брак філософсько-педагогічного осмислення природи тактики як феномена мислення – усе це обумовлює необхідність нових досліджень.

Метою даної статті є визначення ключових стратегічних орієнтирів удосконалення методики тактико-спеціальної підготовки в умовах сучасної війни, з урахуванням бойового досвіду, психологічних викликів і трансформації освітньої парадигми.

Відповідно до поставленої мети, основними завданнями дослідження є:

- проаналізувати еволюцію підходів до тактико-спеціальної підготовки у військовій освіті України;
- виявити вплив повномасштабної збройної агресії РФ на зміст, форми та цінності тактичного навчання;
- здійснити порівняльний аналіз європейських та світових моделей підготовки з метою виявлення релевантних елементів для української системи;
- окреслити цілісну структуру стратегічного оновлення методики як освітньої, моральної та безпекової практики.

Стаття ґрунтується на міждисциплінарному підході, поєднуючи педагогічну аналітику з воєнною рефлексією, а також інтегрує результати сучасних вітчизняних розробок [5–7], що дозволяє сформулювати комплексне бачення нової методики тактико-спеціальної підготовки – такої, що відповідає не лише викликам війни, а й викликам майбутнього.

Результати

Упродовж тривалого періоду методика тактико-спеціальної підготовки в Україні тяжіла до нормативних і дидактичних схем, успадкованих від радянської військово-освітньої парадигми, яка характеризувалася жорсткою стандартизованістю, домінуванням директивного підходу, а також орієнтацією на абстрактно-універсальні моделі бойових дій. У цьому контексті тактика розглядалася переважно як набір алгоритмізованих дій, що підлягали заздалегідь визначеним сценаріям, тоді як складова ситуативної гнучкості та стратегічного мислення залишалася маргіналізованою. Такий підхід, реплікований у профільних вишах МВС і силових структур, створював ілюзію підготовленості, проте на практиці виявлявся недостатнім у реальних бойових умовах [1].

Зміни почали оформлюватися поступово, із накопиченням критичної маси досвіду, який уже не вкладався в рамки архаїчних методик. Сучасний етап розвитку тактико-спеціальної підготовки в Україні демонструє поступове відходження від уніфікованих схем до більш гнучких, ситуаційно чутливих і змістовно насичених форм, що ґрунтуються на адаптивному, проблемно орієнтованому навчанні. Зокрема, дедалі більше поширення набувають тренінгові формати, що опрацьовують сценарії, засновані на реальних епізодах з бойового досвіду, а також застосування симуляцій і рольових моделей, які дозволяють не лише перевірити, але й формувати тактичне мислення як процес рефлексивного ухвалення рішень у динамічному середовищі [2; 3].

Сучасна методика також інкорпорує нові психолого-педагогічні орієнтири, згідно з якими тактика – це не лише дисципліна дій, а й сфера формування суб'єктності, моральної витривалості та відповідальності. Такий підхід потребує відповідного зміщення акцентів у педагогічному процесі: від оцінювання формальних навичок до вимірювання здатності діяти в умовах невизначеності, морального вибору та бойового стресу. Відповідно, модернізація методики передбачає не лише технічне оновлення змісту, а й переосмислення самої філософії тактико-спеціальної підготовки – як інтеграції воєнного, морального, педагогічного та психологічного вимірів [4; 6].

Як свідчать практики застосування комплексних занять у межах курсантської підготовки, особливої цінності набувають міждисциплінарні інтегровані підходи, коли тактичні завдання виконуються у зв'язку з вогневою, фізичною, медико-тактичною та інформаційно-комунікаційною підготовкою [4], [9]. Така багатовимірність не лише відображає реальність сучасного бою, а й формує вміння координувати дії у складному середовищі, де успішність залежить від синергії різних фахових компонентів.

Загалом, еволюція методики тактико-спеціальної підготовки в Україні є прикладом того, як вимушена адаптація до надзвичайних умов війни сприяє теоретичному прориву – від догматичної інерції минулого до становлення педагогічного підходу, що вшановує контекст, розкриває внутрішній потенціал особистості й готує до реальної складності фронту.

Повномасштабне вторгнення РФ, розпочате у 2022 році, докорінно трансформувало методику тактичного навчання, вивівши її за межі абстрактного інструктування та змусивши пристосовуватись до невпинної динаміки бойового середовища. Війна поставила під сумнів адекватність усталених підходів, що спиралися на умовну симуляцію й нормативну регламентацію, висунувши натомість вимоги до максимальної адаптивності, автономності та

практичного сенсу кожної дії. Саме в цьому контексті тактика постає не як набір шаблонів, а як жива система рішень, прийнятих у реальному часі, під тиском невизначеності, моральної відповідальності та фізичної небезпеки [5].

Досвід воєнного стану засвідчив потребу у терміновій інтеграції реального бойового досвіду в навчальні програми, зокрема через систематизацію after action reviews, адаптацію тренінгових сценаріїв до епізодів із фронту, а також залучення чинних військовослужбовців і ветеранів до освітнього процесу. Такий підхід сприяє скороченню часової дистанції між війною як феноменом і освітою як її рефлексією, що, своєю чергою, дозволяє забезпечити релевантність навчального матеріалу до потреб війська [7; 9].

Водночас трансформація змісту навчання обумовлена і технологічними змінами на полі бою. Активне використання безпілотних систем, бойових дронів, цифрових картографічних рішень та електронної розвідки потребує від курсантів не лише знання технічних характеристик, а й здатності адаптувати тактику до нових форматів операцій. Особливої уваги потребує бойова діяльність в урбанізованому середовищі, де тактичні рішення приймаються під тиском постійної загрози, у контексті багатозадачності та взаємодії з цивільними структурами [10].

Крім того, реалії війни актуалізували питання моральної витримки, психологічної стійкості та здатності до автономного мислення. Відповідно, у методику тактико-спеціальної підготовки почали інтенсивніше впроваджуватись підходи, що передбачають розвиток стресостійкості, саморефлексії та емоційної регуляції в умовах бойового навантаження [6]. У цьому вимірі тактика перестає бути винятково технічною дисципліною – вона перетворюється на сферу, де педагогіка, психологія та військова практика зливаються в єдину систему формування готовності до дії.

У сучасних умовах геополітичної турбулентності питання реформування тактичної підготовки набуває глобального звучання. Україна, перебуваючи в епіцентрі збройного конфлікту, водночас є і суб'єктом інноваційного пошуку, і реципієнтом кращих світових практик. У цьому контексті доцільним є проведення порівняльного аналізу моделей тактичної підготовки в окремих країнах НАТО та державах, які мають досвід ведення бойових дій у складних умовах. Поданий нижче узагальнений аналітичний огляд дозволяє виявити спільні та відмінні риси, а також окреслити потенціал для адаптації найкращих практик в українському освітньо-військовому середовищі.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика моделей тактичної підготовки у вибраних країнах

Країна	Основні підходи до тактичної підготовки	Особливості педагогічної моделі	Технологічна база	Зв'язок з бойовим досвідом	Висновки щодо релевантності для України
США	Акцент на бойових сценаріях, тренінги з критичного мислення, моделі "decision-making under pressure"	Превалює компетентнісний підхід, орієнтований на ситуаційне навчання	Високий рівень симуляторів, віртуальна реальність, цифрові платформи	Широко застосовується аналіз операцій в Іраку, Афганістані, Сирії	Частково придатна модель, за умови адаптації до ресурсних обмежень та іншого масштабу війни
Велика Британія	Гнучка система навчальних модулів, міжвідомча взаємодія, "distributed leadership"	Навчання в малих групах, акцент на автономію молодших командирів	Комплексна цифровізація навчального простору	Постійна ротація інструкторів з бойових частин	Надзвичайно цінний досвід формування ініціативності та автономності

Фінляндія	Всеохоплююча модель тотального захисту, тактика малих мобільних підрозділів	Громадянсько-військова інтеграція, особлива увага до морального виховання	Технологічна модернізація з фокусом на практичні навички	Орієнтація на сценарії оборони проти сильнішого противника	Високий рівень релевантності для України як приклад асиметричної відповіді
Польща	Нова концепція військової освіти з опорою на досвід НАТО, акцент на теробороні	Педагогіка участі, наближення до бойових умов, кооперація з НАТОвськими фахівцями	Розвинена мережа навчально-тренувальних центрів	Пряме запозичення елементів із місій в Іраку та Афганістані	Один із найперспективніших векторів обміну досвідом, з урахуванням спільного регіонального контексту
Ізраїль	Реалістичні сценарії, зосереджені на тактиці виживання, протидії засідкам, дії в умовах міста	Концепція постійного ризику як основа виховання рішучості	Надвисока щільність технічного забезпечення, повна інтеграція ІТ	Інституціоналізована передача досвіду з фронту в освітній процес	Потужне джерело методологічного натхнення, хоча потребує глибокої адаптації

Узагальнено автором

Зіставлення демонструє, що найбільш актуальними для України є підходи, що поєднують практичну спрямованість, гнучкість, автономізацію мислення та інтеграцію бойового досвіду в освітній цикл. Особливу увагу заслуговують моделі Фінляндії та Ізраїлю – як приклади ефективного спротиву сильнішому противнику через мобільність, системність і психологічну підготовленість. З іншого боку, досвід Польщі і Великої Британії є цінним з погляду трансформації інституцій, у тому числі педагогічних, до стандартів НАТО, що особливо важливо в контексті євроатлантичної інтеграції України [12; 13].

Удосконалення методики тактико-спеціальної підготовки вимагає не просто реагування на зовнішні виклики чи поверхневого оновлення окремих компонентів, а послідовного формування внутрішньо цілісної системи, яка здатна не лише транслювати досвід, а й генерувати нові моделі поведінки в умовах зростаючої складності бойового середовища. У цьому сенсі модернізація не може бути зведена до сукупності розрізнених заходів – вона повинна розгортатися як стратегічний процес, де кожен елемент педагогічної, технологічної, інституційної та культурної архітектури утворює логічний ланцюг посилення ефективності підготовки.

В основі такого перетворення має лежати критичне переосмислення самого статусу тактики у системі військової освіти. Якщо в минулому вона розглядалася переважно як дисципліна дій, то сучасна війна – із її асиметрією, швидкоплинністю, моральними дилемами й інформаційним тиском – вимагає трактування тактики як способу мислення, як простору ухвалення рішень, де дієвість поєднується з рефлексією. З огляду на це, вдосконалення методики повинно починатися з філософсько-педагогічної трансформації: від моделі «наказу й виконання» – до моделі формування тактичної суб'єктності, що включає самостійність, відповідальність, аналітичну гнучкість.

Ця зміна передбачає, передусім, перехід від переважно репродуктивного навчання до сценарно-кейсового моделювання, в якому основною одиницею є не тема чи розділ, а проблема – практична, етична, комунікаційна. В основі цього підходу – принцип нелінійності та варіативності: кожен сценарій допускає декілька можливих рішень, кожне з яких вимагає обґрунтування, а не просто застосування правил [6]. Завдяки цьому досягається глибша внутрішня залученість здобувача, а навчання перетворюється на простір внутрішньої мобілізації, де формується не лише навичка, а й стратегія дії.

Наступним кроком у вибудовуванні модернізованої методики є створення цифрового освітнього середовища, яке не дублює традиційні засоби, а переосмислює саму форму взаємодії з реальністю. Сучасні симулятори, інструменти доповненої та віртуальної реальності, аналітичні панелі зворотного зв'язку дозволяють моделювати бойові ситуації з точністю до інформаційної динаміки, часових обмежень та морального напруження, що робить їх не лише технічним засобом, а педагогічним викликом [4]. Проте справжній ефект цифровізації розкривається лише тоді, коли вона вбудовується у змістовий ланцюг – від постановки завдання до самоаналізу наслідків, від техніки до цінностей.

Наріжним каменем нової моделі підготовки має стати інтеграція міждисциплінарних знань. Сучасний боєць не може бути підготовлений до багатовимірного протистояння лише в межах тактичного курсу. Реалії війни, в яких тактичні рішення перетинаються з гуманітарними викликами, правовими колізіями та інформаційною загрозою, вимагають глибокого взаємопроникнення знань з інженерії, медицини, психології, права, кібербезпеки [9]. Відтак, методика повинна виходити за межі дисциплінарної автономії, формуючи єдиний освітній простір, у якому кожна спеціальність доповнює іншу, а не конкурує з нею.

Разом із тим, процес вдосконалення неможливо уявити без запровадження педагогіки рефлексії. Формування тактичної культури – це не лише навчання техніці дії, а й створення умов для осмислення цієї дії. Саме тому сучасна методика має передбачати простори мовчазного досвіду: післямодульні аналізи, «післядії» (after action reviews), групові дебрифінги, а також індивідуальні щоденники дій і рішень, у яких майбутній офіцер може відрефлексувати не лише результат, а й шлях до нього. Таке осмислення не лише поглиблює професійну майстерність, а й формує етичну відповідальність як підґрунтя для дії в умовах воєнної невизначеності [8].

У підсумку, стратегічне оновлення методики тактико-спеціальної підготовки в Україні має виглядати не як перелік напрямків, а як послідовна архітектоніка нового освітнього мислення – мислення, здатного поєднувати фронтову правду з педагогічною точністю, цифрову точку з людською гідністю, а навчання – з життям. У цьому складному, але необхідному переході криється не лише відповідь на виклик війни, а й формула майбутнього – майбутнього, в якому тактика перестане бути технікою виживання, а стане інтелектуальною зброєю гідного опору.

Висновки

У межах проведеного дослідження було обґрунтовано, що методика тактико-спеціальної підготовки в умовах сучасної війни потребує не просто технічного вдосконалення, а глибокої концептуальної трансформації. Вивчення динаміки її еволюції – від репродуктивних форм радянського зразка до адаптивних моделей, що формуються під тиском реального бойового досвіду – засвідчує поступове переосмислення тактики як феномену. Вона перестає бути набором уніфікованих інструкцій і постає як складна система взаємодії мислення, волі, рішень і ситуаційної реальності.

Збройна агресія РФ спричинила переломний момент, коли навчання стало невід'ємним елементом виживання і перемоги. Методика, яка не включає у себе рефлексію над практичним досвідом, втратила свою дієвість. У зв'язку з цим особливої ваги набуває впровадження сценарно-кейсових підходів, що враховують як бойову логіку, так і гуманітарно-психологічний вимір ситуації. Одночасно формування тактичної суб'єктності виходить на перший план, охоплюючи не лише навичку оперативного реагування, а й здатність ухвалювати автономні рішення у контексті моральної напруги та інформаційного перевантаження.

Порівняльний аналіз світових моделей тактичної підготовки дозволив виявити ті структурні компоненти, що можуть бути органічно інтегровані в українську практику. Зокрема, досвід Фінляндії та Ізраїлю зосереджує увагу на мобільності, ментальній готовності та багаточасовій обороні, тоді як моделі Великої Британії та Польщі демонструють потенціал міжвидомчої інтеграції, адаптивної педагогіки та цифрової трансформації. Водночас будь-яке запозичення має відбуватись критично, з урахуванням української воєнної специфіки, демографічної структури та історико-культурного контексту.

Удосконалення методики повинно відбуватися як цілісний стратегічний процес, що починається з переосмислення статусу тактики у системі безпекової освіти та завершується створенням інтегрованого цифрового і педагогічного середовища. Це середовище має формувати не лише здатність до ефективної дії, а й виховувати відповідальне ставлення до неї

– через рефлексію, моральний вибір і готовність діяти там, де стандартних рішень більше не існує.

Отже, вивчення тактики в умовах збройної агресії рф не лише актуалізується – воно виходить за межі академічної дисципліни і перетворюється на сутнісну складову оборонної спроможності держави. Відповідно, методика тактико-спеціальної підготовки має бути не лише інструментом підготовки фахівця, а інтелектуальною матрицею спротиву, яка синтезує досвід війни, потенціал освіти й етику національного обов'язку.

Список використаних джерел

1. Монастирський, В. М. (2007). *Педагогічні умови формування професійних навичок майбутніх правоохоронців у процесі тактико-спеціальної підготовки у вищих навчальних закладах МВС України* (Doctoral dissertation, Луганськ, 2007). http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2007/07mvmzmu.zip
2. Дяков, С. І. (2010). *Методичні засади тактико-спеціальної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ*. Кам'янець-Подільський. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2010/10DSIOIV.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
3. Комісаров, О. Г. (2017). Предмет тактико-спеціальної підготовки поліцейських, її зміст і завдання в сучасних умовах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, (2), 117–124. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdduvs_2017_2_18.pdf
4. Лопаткін, І., & Кіцай, Я. (2020). Методика проведення комплексних практичних занять з курсантами четвертого курсу на кафедрі вогневої та тактико-спеціальної підготовки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 22(3), 113–123. <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/download/516/486>
5. Зейкан, В., & Плахотний, А. (2023). Удосконалення тактико-спеціальної підготовки здобувачів вищої освіти у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання. У *Матеріали конференцій МНЛ (1 грудня 2023 р., м. Луцьк)* (с. 256–258). <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/download/575/581>
6. Ткачова, Ю. В., & Плахотний, А. П. (2023, July). Морально-психологічні аспекти тактико-спеціальної підготовки працівників поліції в умовах воєнного стану. У *The 5th International Scientific and Practical Conference "Modern Problems of Science, Education and Society"* (July 17–19, 2023), SPC "Sci-conf. com. ua", Kyiv, Ukraine, p. 863. https://www.researchgate.net/profile/Anatolii-Perebetiuk/publication/373050235_MEZI_PROCENTILNOGO_ROZMAHU_ROZMIRIV_TIMCAS_OVOI_POROZNINI_PRI_POSTRILAH_Z_PISTOLETIV_FORT_9R_TA_FORT_17R_ROZRAHOVANI_ZA_METODOM_THE_FACKLER'S_WOUND_PROFILE_METHOD/links/64d61b33d3e680065aae5e3b/MEZI-PROCENTILNOGO-ROZMAHU-ROZMIRIV-TIMCASOVOI-POROZNINI-PRI-POSTRILAH-Z-PISTOLETIV-FORT-9R-TA-FORT-17R-ROZRAHOVANI-ZA-METODOM-THE-FACKLERS-WOUND-PROFILE-METHOD.pdf#page=863
7. Царьов, О. (2023). Актуальні питання організації тактико-спеціальної підготовки. <https://er.dduvs.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/12029/54.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

8. Токар, А. А., Гоговський, Е. В., & Бардін, Є. В. (2021). Удосконалення психофізичного стану курсантів під час занять з тактико-спеціальної підготовки. <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6838/1/18.pdf>
9. Рожеченко, В. М., & Осняч, М. С. (2022). Шляхи удосконалення рівня тактико-спеціальної, вогневої, фізичної та медико-тактичної підготовки кадрів сил безпеки і оборони України в умовах воєнного стану. <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10439/1/29.pdf>
10. Березяк, К. М., Ковальов, І. М., Погребняк, Д. В., Корнієнко, О. Д., & Малахов, Є. В. (2021). Результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів-правоохоронців до виконання завдань за призначенням. <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/9303/1/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%8F%D0%BA%201.pdf>
11. Кос, М. (2018). Педагогічні умови використання імітаційного моделювання тактичного рівня у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, (16), 136–141.
12. Полторак С. Т. (2018). Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. *Наука і оборона*, (2), 3–10.
13. Мірненко, В., & Оліферук, В. (2023). Трансформація системи військової освіти: основні тенденції та перспективи. *Військова освіта*, 9–17. <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/293485/286342>